



Horyzonty Polityki
2025, Vol. 16, N° 56



MAŁGORZATA KUŻBIDA

<http://orcid.org/0000-0002-1071-8951>
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
mkuzbida@gmail.com
DOI: 10.35765/HP.2863

Gente Ruthenus, natione Polonus.
**Młodzież ukraińska w Polsce po 2022 roku –
tożsamość, wojna, migracja**

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest analiza tożsamości młodych Ukraińców mieszkających w Polsce po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku, z uwzględnieniem czynników historycznych, prawnych, edukacyjnych i społecznych wpływających na ich samoidentyfikację.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Głównym problemem badawczym jest pytanie o kształtującą się tożsamość ukraińskiej młodzieży w warunkach przymusowej migracji, wojny i integracji z polskim społeczeństwem. W pracy zastosowano analizę źródeł historycznych i naukowych oraz metodę badań jakościowych – w tym ankiety i studium przypadku przeprowadzone wśród młodych Ukraińców w Krakowie.

PROCES WYWODU: Wywód opiera się na analizie historycznego współistnienia narodów polskiego i ukraińskiego, konfliktów tożsamościowych w XX wieku, przemian społeczno-politycznych po 1991 roku oraz aktualnych zmian wywołanych wojną i migracją. Uwzględniono również wpływ Karty Polaka, edukacji oraz mechanizmów legalizacji pobytu na kształtowanie poczucia przynależności.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Badania wskazują na tworzenie się wielowymiarowej tożsamości – łączącej przynależność ukraińską z europejskimi

Sugerowane cytowanie: Kuźbida, M. (2025). *Gente Ruthenus, natione Polonus*. Młodzież ukraińska w Polsce po 2022 roku – tożsamość, wojna, migracja. *Horyzonty Polityki*, 16(56), 505–523. DOI: 10.35765/HP.2863.

wartościami i lokalnym osadzeniem. Uczestnicy wykazują silną identyfikację z Ukrainą przy jednoczesnej adaptacji do realiów polskich.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Wojna nie osłabiła, lecz wzmocniła ukraińską tożsamość narodową. Polska staje się przestrzenią kształtowania nowego typu obywatelstwa migracyjnego. Artykuł rekomenduje wzmacnianie programów integracyjnych i polityk uwzględniających kulturową podmiotowość młodzieży ukraińskiej.

SŁOWA KLUCZOWE:

tożsamość narodowa, migracja wojenna, młodzież ukraińska, Karta Polaka, integracja kulturowa

Abstract

GENTE RUTHENUS, NATIONE POLONUS.
UKRAINIAN YOUTH IN POLAND AFTER 2022 –
IDENTITY, WAR, MIGRATION

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of this article is to analyze the identity of young Ukrainians residing in Poland after the outbreak of Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022, taking into account historical, legal, educational, and social factors shaping their self-identification.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The central research problem is how the identity of Ukrainian youth is being shaped under conditions of forced migration, war, and integration with Polish society. The study employs historical and scholarly source analysis, as well as qualitative research methods – including surveys and case studies conducted among young Ukrainians living in Kraków.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The article traces the historical coexistence of the Polish and Ukrainian nations, identity-related conflicts of the 20th century, socio-political changes after 1991, and recent transformations driven by war and migration. It also examines the role of the Polish Card, education, and legalization mechanisms in shaping a sense of belonging.

RESEARCH RESULTS: The findings show the emergence of a multidimensional identity – combining Ukrainian heritage with European values and local integration. Respondents demonstrate a strong identification with Ukraine while simultaneously adapting to Polish realities.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: Rather than weakening national identity, the war has strengthened it. Poland is

becoming a space for the development of a new form of migratory citizenship. The article recommends enhancing integration programs and adopting policies that recognize the cultural subjectivity of Ukrainian youth.

KEYWORDS:

national identity, war migration, Ukrainian youth, Polish Card, cultural integration

Pojęcie narodzin narodu jest w literaturze przedmiotu opisywane wieloaspektowo. Jego teoretyczne podstawy i kontekst kulturowy stanowią pole dla licznych debat. Badacze na całym świecie spierają się o kontekst historyczny oraz jego różnorodność w odniesieniu do zagadnień, które wpływają na wciąż rodzące się konflikty międzynarodowe. Dzisiaj, zwłaszcza w odniesieniu do relacji rosyjsko-ukraińskich, wojna, której kolejny etap nastąpił w 2022 roku, stanowi kontynuację owego sporu. Zarówno Rosja, jak i Ukraina w poszukiwaniu korzeni tożsamości politycznej sięgają do tych samych źródeł. Trudno jest jednoznacznie oddzielić te dwa byty polityczne od licznych zdarzeń, osób, faktów czy kontekstów religijnych i kulturowych, które wpłynęły na ukształtowanie się tożsamości narodowej, politycznej i państwowej obu społeczności (Plokhyy, 2024).

To, co łączy, a co dzieli naród ukraiński i rosyjski w odniesieniu do tożsamości politycznej, jest zagadnieniem złożonym. Wydaje się, że pojęcie to można rozpatrywać jedynie w obrębie analizy historycznej, która mimo wielu prób nadal pozostaje kwestią narracji i kontekstu politycznego. Dzisiejsza pełnoskalowa wojna, jaką Rosjanie toczą przeciwko Ukrainie, dotyczy również prawa do trwania tej społeczności jako odrębnego narodu, suwerennego państwa i kreatora polityki wewnętrznej i zewnętrznej. Obok zbrojnego ataku dokonanego przez wschodniego sąsiada, otwiera się kolejne pole do debaty: kim są Ukraińcy, czego pragną i czym odróżniają się zarówno od Rosjan, jak i od Polaków – drugiego największego sąsiada, z którym prowadzą spory historyczne i polityczne, odnoszące się również do paradygmatów.

Dwudziestowieczny konflikt pokazał diametralne różnice istniejące między narodami takimi jak Rosjanie, Ukraińcy i Polacy. W poszukiwaniu odpowiedzi na pytania, co nas od siebie odróżnia, co

łączy, a co może stanowić kolejne pole konfliktu, dokonam analizy historycznej, jak i niektórych pojęć wpływających na rodzący się obraz nowej rzeczywistości prawnej i politycznej w odniesieniu do młodych Ukraińców, poszukujących alternatywy dla zabezpieczenia etnicznej trwałości, zwłaszcza w obliczu wciąż rosnącej rzeszy osób przybywających do Polski.

Artykuł opiera się na analizie źródeł historycznych, dokumentów prawnych oraz badań własnych autora przeprowadzonych na grupach pilotażowych. Zastosowano metodę analizy historyczno-porównawczej w celu prześledzenia ewolucji tożsamości ukraińskiej od czasów Rzeczypospolitej po współczesność. Wykorzystano również analizę treści dokumentów prawnych dotyczących statusu młodych Ukraińców w Polsce po 2022 roku. Badania własne prowadzono, opierając się na danych uzyskanych od grupy osób dążących do uzyskania stałego pobytu oraz od studentów miasta Krakowa, w tym UKEN, w latach 2022–2024. Grupę badawczą stanowiły osoby w wieku 15–35 lat, które dążyły do uzyskania karty stałego pobytu na podstawie pochodzenia lub Karty Polaka. Dodatkowo przeprowadzono badania na grupie studentów UKEN w roku akademickim 2023/2024, obejmując nimi osoby posiadające zarówno polskie, jak i ukraińskie obywatelstwo.

HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA TOŻSAMOŚCI UKRAIŃSKIEJ

Pomimo upływu lat w literaturze przedmiotu nadal można odnaleźć pojęcia negujące istnienie narodu ukraińskiego, jakoby nieposiadającego własnej pamięci historycznej (Skrukwa, 2019). Paradoksalnie dzisiejsze zmagania wojenne wpływają na wzmocnienie postaw narodowych, utrwalających przekonanie społeczne o istnieniu narodu ukraińskiego posiadającego odmienną od rosyjskiej i polskiej koncepcję narodową. Proces utrwalania tej świadomości oraz jego kontekst są szczególnie widoczne w postawach, opiniach i poglądach głoszonych przez młode pokolenie Ukraińców w wieku od 15 do 25 lat.

Niepodważalnym faktem jest, że historia Polski i Ukrainy miała istotny wpływ na ukształtowanie się obu społeczeństw. Po zakończeniu wspólnej egzystencji politycznej w ramach Rzeczypospolitej

Obojga Narodów i niespełnionej koncepcji trojga narodów Litwini, Ukraińcy (dawniej nazywani Rusinami) oraz Białorusini zachowali wspólne dziedzictwo polityczne i kulturowe z Polską. Brak upodmiotowienia narodowego i nierozwinięcie federacji państwa o naród rusiński w dalszej perspektywie przyniosły klęskę narodową Ukraińcom i Polakom, co wykorzystało Imperium Moskiewskie (rosyjskie), dokonując rozbiorów Rzeczypospolitej. Ówczesne wieloetniczne państwo charakteryzowała mozaika wyznań: od chrześcijańskich przez muzułmańskie i żydowskie po prawosławne. Zróżnicowanie religijno-kulturowe krzyżowało się z silnymi podziałami społecznymi, wzmacniając podziały narodowe. Rozpad wieloetnicznego państwa polskiego pozwolił na rozszerzenie przestrzeni kulturowej rosyjskiej koncepcji w obrębie ukraińskiego państwa hetmańskiego, która z biegiem lat uzyskiwała przewagę nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad narracją o Rusi Kijowskiej (Kłoczowski, 2008)

Na uwagę zasługuje definicja podana przez ukraińskiego badacza Jarosława Isajewicza, który uważa, że Rzeczpospolita była wówczas państwem czterech nieposiadających wtedy tożsamości narodów etniczno-terytorialnych: białoruskiego, litewskiego, polskiego i ukraińskiego, a obszar przez nie zamieszkały był terenem wzajemnego przenikania się.

DWUDZIESTOWIECZNE DOŚWIADCZENIA WSPÓLISTNIENIA

Kolejne doświadczenia współlistnienia w państwie polskim obywateli określających się jako Polacy i Ukraińcy pochodzą z lat dwudziestych XX wieku. Na mocy rozwiązań pokojowych po zakończeniu I wojny światowej państwo polskie zobowiązało się stworzyć autonomię dla społeczności ukraińskiej zamieszkującej teren przyznany II RP. Wspólnym doświadczeniem było utworzenie w ramach izby ustawodawczej parlamentu przedstawicielstwa legalnie działających partii politycznych, których cel stanowiło reprezentowanie społeczności ukraińskiej w ramach istniejącego ładu politycznego. W okresie II RP wyróżnili się zarówno zwolennicy pokojowych rozwiązań współlistnienia, jak i ich oponenti, sięgający do bezprawnych, a wręcz zbrodniczych metod kształtowania wzajemnych relacji.

W tamtym czasie Ukraińcy byli drugą co do wielkości grupą narodową zamieszkującą ziemie międzywojennej Rzeczypospolitej. Zasadniczą kwestią, która wówczas odróżniała oba społeczeństwa, była struktura posiadania oparta na gospodarce rolnej. Ograniczony dostęp do edukacji powszechnej, a nade wszystko rodzące się poczucie tożsamości narodowej, politycznej i społecznej ogniskowały spory między narodami. Pokłosie współlistnienia w wielonarodowym cesarstwie austro-węgierskim oraz w Imperium Romanowów w obu społecznościach wywołało wiele negatywnych odczuć, zwłaszcza w obszarze wzajemnego postrzegania kwestii suwerenności państwa, akceptacji na arenie międzynarodowej, wytyczenia granic oraz kształtowania przekazu społecznego stanowiącego o narodowej różnorodności. Społeczeństwo Polski oraz Ukrainy na początku XX wieku zmagало się z dylematem tożsamości politycznej i państwowej, choć z różną intensywnością i w różnym czasie. Utrata państwowej podmiotowości przez Ukraińską Republikę Ludową na rzecz projektu komunistycznego pogłębiła wzajemne różnice zarówno wewnątrz samego społeczeństwa ukraińskiego, jak i w relacjach polsko-ukraińskich. Środowiska nauczycieli, przedstawicieli rodzającego się mieszczaństwa i duchowieństwa wzięły na siebie rolę przewodników społecznych kształtujących świadomość narodową.

Eksplozja aktywności ośrodków kulturalno-oświatowych, towarzystw wsparcia gospodarczego i rolniczego oraz wzrost liczby ukraińskich partii politycznych nastąpiły na terenach Małopolski Wschodniej (dzisiejsze województwo lwowskie, Iwano-Frankińsk, Tarnopol, Kołomyja, Stryj – obecnie tereny Ukrainy; Przemyśl, Rzeszów – obecnie tereny III RP). Oba narody mimo trudności ekonomicznych oparły swą aktywność na koncepcji utrwalania silnej, niezależnej tożsamości narodowej. Wszystkie partie polityczne poza komunistycznymi apelowały o konieczność utrwalania dążeń niepodległościowych i narodowych swoich narodów. Zarówno Ukraińcy, jak i Polacy wygłaszali te postulaty, opierając się na dostępnych środkach ekonomicznych i społecznych. Dla obu narodów narzędziem realizacji głównych dążeń było stworzenie jak najszerszego dostępu młodzieży do systemu edukacji. Konieczność wpływania na treści merytoryczne, ideologiczne i polityczne wywoływała liczne problemy. Zarzewiem konfliktu między Polakami i Ukraińcami stały się szkoły, uniwersytety, parlament i kościół.

Opowieść o tym, kto i dlaczego stworzył własne państwo, dla kogo je kształtuje i na jakich zasadach się przy tym opiera, dała podwaliny pod spór o interpretację, komu przysługuje niezależne państwo. Dla Polaków, którzy po 123 latach zaborów odzyskali niepodległość, koncepcja państwa narodowego czy wielonarodowego ścierała się z zagadnieniami ekonomicznymi. Powszechny brak rozwiniętego przemysłu, uzależnienie od gospodarki rolnej, nisko wykwalifikowane kadry pracownicze, głód ziemi oraz konieczność stworzenia narracji o tym, jakiego państwa chcemy – wszystko to rodziło pytania. Czy państwo ma gwarantować opiekę społeczną, ekonomiczną, militarną, a jeśli tak, to w jakim zakresie? Jaką rolę odgrywa jednostka w procesie kształtowania bytu państwowego?

Początek XX wieku był nacechowany silnym pragnieniem zaznaczenia swojej narodowej obecności zwłaszcza w miejscach, w których nastąpiła eksplozja tożsamości politycznej. Równoległe z tymi hasłami przenikały się postulaty partii socjalistycznych, a szerzej – komunistycznych, dążących do internacjonalizmu i likwidacji narodów na rzecz klas społecznych. Na wzajemnych relacjach cieniem kładły się wydarzenia z czasów wojny: mordy dokonane na polskiej ludności cywilnej Wołynia przez Ukraińską Powstańczą Armię (UPA) oraz organizacje nacjonalistyczne zmierzające do budowy państwa opartego na czystości etnicznej. Udział jednostek wojskowych w pacyfikacji walczącej Warszawy społeczność polska uznała za akt kolaboracji. UPA oraz inne ukraińskie organizacje nacjonalistyczne, realizując politykę dążenia do niepodległości Ukrainy, stosowały terror wobec polskiej ludności cywilnej, co doprowadziło do śmierci tysięcy Polaków. Poczucie wielonarodowości stało się symbolem zdrady. Obie nacje miały liczne powody do wzajemnych animozji. Prowadzone obecnie badania historyków z Polski i Ukrainy wskazują na znaczące rozbieżności w interpretacji przyczyn i skutków tego konfliktu. (Hud, 2020). Dla Ukraińców elementem walki z instytucją niszczącą ich narodową emancypację było państwo polskie II RP. Spór o narodowe interesy, moralność w czasach wojny i prawo do samostanowienia zamroził nowy układ sił w Europie. Podział między światem Zachodu i Wschodu na nowo zdefiniował rolę i miejsce obu narodów na mapie państw posiadających podmiotowość. Żelazna kurtyna ograniczała oba społeczeństwa aż do roku 1989.

WSPÓŁCZESNE PROCESY KSZTAŁTOWANIA TOŻSAMOŚCI

Od rozpadu ZSRR, czyli przez ponad trzydzieści lat istnienia niepodległej Ukrainy, nadal występowały spory o to, kto i na podstawie jakich przesłanek stworzył naród ukraiński, czy istnieje nacja i jaką ma tożsamość. Istotę sporu ogniskowała kwestia znaczenia języka rosyjskiego. W procesie tworzenia współczesnej ukraińskiej tożsamości uczestniczyło wielu aktorów, dla których obrazy z przeszłości stanowiły tło, wybierane w zależności od potrzeb politycznej chwili. Nie istniała jednolita, wspólna dla całego terytorium koncepcja, na podstawie której istniejący aparat państwowy promowałby wizję utrwalania narodowej pamięci. Do 2022 roku zarówno wschodnia, jak i zachodnia część Ukrainy koncentrowała się na wzorcach tożsamości, historii i języku bliskich jej narracji, a często ukształtowanych jeszcze w wariancie sowieckim. Rosja wykorzystywała te dylematy tak długo, jak w przeważającej większości głos w państwie miało pokolenie uznawane za bezpośredniego spadkobiercę sowieckiej tożsamości (Szeptycki, 2010).

Zerwanie z wizją wspólną z Rosją przeszłości dokonało się dzięki aktywności młodych Ukraińców, którzy odrzucili perspektywę dalszego pogłębiania koegzystencji z WNP, dążąc do umiejscowienia swojego kraju w zachodniej, a nie wschodniej części Europy. Elity ukraińskie zostały oddolnie zmuszone do adaptacji nowej wizji przyszłości i jej śmielszego dążenia do integracji w ramach Unii Europejskiej. Wybór kierunku zachodniego nie był przypadkowy. O ile w latach 90. XX wieku istniał stan przejściowy w kreowaniu wizji polityki zagranicznej państwa, o tyle od 2004 roku, po zakończeniu Pomarańczowej Rewolucji, pierwszeństwo w kształtowaniu polityki tożsamościowej zaczęto opierać na projektach zgłoszonych przez studentów i aktywistów wywodzących się z zachodniej i centralnej Ukrainy. Dzięki ruchom studenckim następowała afirmacja narodu odrzucającego odmienną – radziecką czy polską – narrację historyczną (Kamionka, 2023). Zmienność narracji historycznej oraz polityki zagranicznej Ukrainy można również zaobserwować w działaniach kolejnych głów państwa, które piastując stanowisko prezydenta, autorytarnie wprowadzały własne interpretacje i obowiązującą wizję polityki historycznej wraz z kierunkami utrwalania tożsamości

narodowej. Doskonałym przykładem jest rozwój badań nad Wielkim Głodem z lat 1932–1933, zapoczątkowany wraz z objęciem prezydentury przez Wiktora Juszczenkę, czy gloryfikacja Ukraińskiej Powstańczej Armii i m.in. Stepana Bandery.

Dziedzictwo Rzeczypospolitej Obojga Narodów pozostawiło w przestrzeni politycznej pojęcie *Gente Ruthenus, nazione Polonus* – „pochodzeniem Rusin, narodowością Polak”. Współcześnie warto zastanowić się nad jego pierwowzorem. Zagadnienia związane z przynależnością do danego narodu, zwłaszcza u progu XXI wieku, nabierają dla współczesnych społeczeństw nowego znaczenia. Istotne jest ukazanie, co i w jakim stopniu determinuje nowe treści wpływające na kształtowanie się postaw narodowych, kulturowych i patriotycznych młodego pokolenia.

Młodzi Ukraińcy, którzy podjęli naukę po 1991 roku, otrzymali edukację opartą na przekazie narodowej i kulturowej identyfikacji z państwem i narodem. Dla społeczeństwa w obliczu suwerenności politycznej czynnikiem integrującym i spajającym stało się pojęcie narodu i nacji. Chociaż proces ten nie przebiegał pokojowo i był obciążony wewnętrznymi sporami, przełomowymi momentami okazały się rewolucje z lat 2004 i 2014. W obliczu rosyjskiej wojny hybrydowej przeciwko Ukrainie w społeczeństwie rodzi się przekonanie o konieczności utrwalania tego, co wspólne. Machina politycznej samoidentyfikacji odrzuciła radzieckie dziedzictwo, dokonując procesu dekomunizacji. Likwidacja pomników Lenina, zmiana nazw ulic na rzecz bohaterów związanych z Ukraińską Powstańczą Armią oraz podkreślenie odrębności kulturowej Ukraińców od Rosjan stały się widoczne w wielu obszarach życia społecznego (*Dekomunizacja Ukrainy*, b.d.; *Derusyfikacja i dekomunizacja*, n.d.) W kanonie świąt narodowych i państwowych pojawiły się takie dni jak:

1. Dzień Jedności Państwa (22 stycznia 1919 roku) – upamiętniający połączenie Ukrainy Zachodniej ze Wschodnią (opór przeciwko Rosji Radzieckiej, walka o niepodległość państwa).
2. Dzień Bohaterów Niebiańskiej Sotni (20 lutego 2014 roku) – na cześć bohaterów biorących udział w rewolucji godności.
3. Święto Narodowej Identyfikacji (24 lutego 2024 roku) – ustanowione przez prezydenta Zelenskigo w odpowiedzi na agresję Rosji. Jego celem jest ukazanie wspólnoty wszystkich

mieszkańców terytorium Ukrainy sprzeciwiających się zbrojnej agresji, niezależnie od pochodzenia etnicznego. Święto ma przywoływać postawy patriotyczne u mieszkańców kraju, uznających prawa człowieka i integralność terytorialną państwa.

4. Dzień Wyszywanki (15 maja 2006 roku).
5. Święto Konstytucji Ukrainy (28 czerwca 1996 roku).
6. Dzień Flagi Państwowej Ukrainy (23 sierpnia 2004 roku).
7. Dzień Niepodległości Ukrainy (24 sierpnia 1991 roku).
8. Dzień Obrońców Ukrainy (14 października 2014 roku) – ustanowiony po rewolucji godności. Potrzeba utworzenia tego święta narodziła się po okupacji Doniecka i Ługańska, uznawanej w Ukrainie za separatyzm rosyjski, w pierwszych dniach wojny o utrzymanie integralności terytorialnej Ukrainy.
9. Dzień Pamięci Ofiar Wielkiego Głodu i Represji Politycznych (obchodzony od 2000 roku, ustanowiony jako święto państwowe w 2004 roku) – obchodzony w listopadzie.

Katalog nowych świąt w przeważającej większości stanowi odbicie historycznych zmagañ społeczeństwa, opierającego się narracji kreowanej przez lata przez Rosję o istnieniu bratnich narodów. Współcześnie Ukraina przeciwstawia się tej wizji, ukazując szereg zdarzeń, które mają temu przeczyć. Na bohaterów narodowych i państwowych wybiera się regiony, postacie oraz te elementy, które mają ukazać samodzielne dążenie społeczeństwa do niezależności politycznej od sąsiadów – zarówno Polski, jak i Rosji.

POSTAWY PATRIOTYCZNE MŁODYCH UKRAIŃCÓW

Badania socjologiczne przeprowadzone w Ukrainie w ostatnich latach pokazują, że młodzi ludzie stanowią grupę, dla której pojęcia takie jak Ukraina, tożsamość, państwo, wyszywanka, niezależność czy uznanie dla języka ukraińskiego są najwyższymi wartościami. Jeszcze przed rokiem 2022 młodzi oceniali swoje szanse na rozwój w Ukrainie i deklarowali, że patrzą w przyszłość z nadzieją. Mimo że dostrzegali negatywne tendencje widoczne w polityce wewnętrznej, ponad 43% badanych uznało, że ich przyszłość jest

w kraju rodzinnym. Przeciwnego zdania było 34% respondentów, natomiast między 14 a 17% kategorycznie opowiadało się za pozostaniem w kraju ojczystym. Badania, mimo rozbieżności co do planów zawodowych, ukazywały jeszcze jeden aspekt: wiarę w trwałość państwa, przywiązanie do tradycji oraz chęć porównania swojego patriotyzmu z patriotyzmem obywateli innych państw, takich jak Stany Zjednoczone czy kraje europejskie. Współcześnie młodzi Ukraińcy nie wstydzą się swojej ukraińskiej tożsamości. Stereotyp narodu chłopskiego, którego kultura sprowadza się jedynie do folkloru, przestał obowiązywać. Dla większości społeczeństwa, zwłaszcza młodych, esencją postaw patriotycznych, oporu i dumy narodowej stało się powiedzenie „Dzień dobry, my z Ukrainy” (Jędrysik, 2022).

WOJNA A CHĘĆ PRZETRWANIA – W KONTEKŚCIE LEGALIZACJI POBYTU W POLSCE

Wojny stanowią integralną część życia społeczności Polski i Ukrainy, których losy są splecione od pokoleń. Niezależnie od podziałów geograficznych i politycznych czynnikiem, który może poróżnić nasze społeczeństwa, jest identyfikacja kulturowo-patriotyczna. Tożsamość jest również kluczową kwestią obecnej wojny. Wspólna ukraińska tożsamość się umacnia, obejmując także osoby o rosyjskim pochodzeniu lub wywodzące się ze zrusyfikowanych rodzin (*Patriotyzm w rozumieniu współczesnej młodzieży Ukrainy*, b.d.).

Chociaż w ich domach używany będzie rosyjski albo surżyk, w spisie powszechnym deklarują ukraiński jako swój język ojczysty. Jednocześnie ukraińska tożsamość narodowa stała się bardziej obywatelska, wielokulturowa i zróżnicowana regionalnie. Akceptacja wielokulturowości i obywatelskiej tożsamości jest znacznie większa na Ukrainie od czasu rewolucji godności, a wojna tylko ten przekaz wzmacnia.

WOJNA A PROCESY MIGRACYJNE

Polska w XX wieku stała się państwem homogenicznym, dlatego niekiedy trudno jest wyjaśnić, dlaczego wielu obywateli Ukrainy posługuje się zarówno językiem ukraińskim, jak i rosyjskim. Spis

powszechny z 2021 roku ukazał zmniejszającą się populację Ukraińców – tendencję zauważoną na długo przed wojną. W przededniu militarnej agresji liczba ludności wahała się od 34,5 do 37,4 mln osób. Katastrofa demograficzna, jaka obecnie dokonuje się w Ukrainie, przyspiesza depopulację kraju, co prowadzi do znacznej deformacji struktury wiekowej i płciowej społeczeństwa. Mobilizacja zastąpiła migrację zarobkową, wymuszając na młodzieży emigrację z kraju. Mimo że jej nastawienie jest optymistyczne, realia życia przyspieszają proces migracji młodego pokolenia do państw Europy.

Według Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka liczba strat wśród ludności cywilnej do 24 września 2023 roku wyniosła 27 449 osób, w tym 9701 ofiar śmiertelnych i 17 748 rannych. Rzeczywiste liczby są jednak znacznie wyższe, ponieważ wiele przypadków wymaga dalszego potwierdzenia lub miały one miejsce na terytoriach frontowych, co utrudnia ich weryfikację. Dotyczy to przede wszystkim Mariupola, Łysyczańska, Popasnej i Sievierodoniecka, gdzie odnotowano liczne przypadki śmierci i zranień wśród cywilów (Bazhenowa, 2023). Osoby migrujące to w przeważającej części pokolenie osób młodych, aktywnych zawodowo oraz dzieci w wieku szkolnym, w tym młodzież studiująca między 17. a 23. rokiem życia. Równolegle rośnie liczba kobiet w ciąży rodzących dzieci w innych krajach – m.in. w Polsce w 2022 roku urodziło się 13 748 dzieci, czyli dwa razy więcej niż w 2021 roku. To nowe pokolenie, dla którego częścią tożsamości będzie dwujęzyczność.

W perspektywie średnio- i długoterminowej przedłużający się konflikt zbrojny warunkuje pozostanie ukraińskich obywateli poza granicami państwa. W Polsce z badań przeprowadzonych m.in. przez dr. hab. Piotra Długosza wynika, że wzrasta liczba osób deklarujących chęć pozostania i osiedlenia się na stałe (Długosz, 2023; Stodolak 2023).

Pomimo ogromnych strat wojennych 72% ukraińskiej młodzieży jest gotowa przyłączyć się do inicjatyw budujących jej społeczność. Badania te odzwierciedlają nastawienie młodego pokolenia do wciąż rosnącej chęci pozostania aktywnymi zawodowo, a także włączania się w pomoc jako wolontariusze. W Ukrainie rośnie jednak trend wyjazdu z kraju ze względu na przyszłość dzieci oraz obawy przed poborem do armii. Młodzież coraz częściej deklaruje chęć uniknięcia zasadniczej służby wojskowej, o czym informuje każdego dnia straż

graniczna, zatrzymująca kolejne grupy próbujące nielegalnie przekroczyć granicę kraju (Bednarek, 2023; *Ukraińska młodzież dzisiaj*, b.d.).

Proces przyjmowania młodzieży z Ukrainy do Polski odbywał się już przed wojną. Miał on swoje etapy, intensywność i zmienne motywacje. Nasilenie procesu nastąpiło wraz z wprowadzeniem Karty Polaka – dokumentu, który miał zadośćuczynić pokoleniom pozostałym poza terytorium RP na skutek zmian granicy bądź poddanym represjom politycznym m.in. ze strony ZSRR. Ustawa z 2007 roku, której pierwotnym założeniem było administracyjne i ekonomiczne przybliżenie kraju przodków, była skierowana zwłaszcza do osób nadal pielęgnujących tradycje i kulturę Polski oraz mających poczucie więzi z narodem. Pierwsze lata po jej uchwaleniu pokazały, że przeważająca część młodzieży z Ukrainy, która otrzymała Kartę Polaka, jest zainteresowana podjęciem nauki na uczelniach wyższych. Poziom znajomości języka polskiego oraz identyfikacja z tradycją lub uczestnictwo w klubach polonijnych i szkołach z polskim językiem nauczania były rzeczywiste. Popularność studiów w Polsce wzrastała wraz ze zmianami zachodzącymi w samej Ukrainie. W latach 2010–2014 wzrost zainteresowania ofertą edukacyjną polskich uniwersytetów był spowodowany głównie czynnikami ekonomicznymi – młodzież wybierała przeważnie uczelnie państwowe oferujące bezpłatną naukę dla posiadaczy Karty Polaka. Od 2014 roku nastąpiła zmiana trendu edukacyjnego u młodego pokolenia Ukraińców – wybór jednostek poza granicami ojczyzny był również spowodowany chęcią posiadania europejskiego wykształcenia. Z raportu Najwyższej Izby Kontroli wynika, że studenci z Ukrainy stanowią najliczniejszą grupę cudzoziemców kształcących się na polskich uczelniach. Pod koniec 2019 roku ponad 38 500 osób pochodzących z Ukrainy studiowało na polskich uczelniach publicznych i niepublicznych. W 2022 roku odnotowano ich 48 150 (*Większość zagranicznych studentów w Polsce pochodzi z Ukrainy*, 2021; *Duży wzrost studentów z Ukrainy*, b.d.) Chęć pomocy studentom deklaruje również polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, uważając, że obostrzenia w wydawaniu paszportów zagranicznych dla osób przebywających w Polsce przez władze Ukrainy mogą negatywnie wpływać na zachowanie poziomu bezpieczeństwa bezpośrednio zainteresowanych (*Co dalej z ukraińskimi studentami w Polsce? Minister nauki zapowiada szereg rozmów*, 2024).

ASPEKTY PRAWNE LEGALIZACJI POBYTU

Mimo upływu dwóch lat od wybuchu wojny Polska jako państwo nadal prowadzi aktywną politykę wsparcia dla społeczeństwa migrującego. I chociaż zmieniają się postawy społeczeństw, nadal pozostajemy w obliczu zmagających, których konsekwencje na trwałe zmieniają oblicze obu narodów. Aby móc odnieść się do kwestii, które zaczynają negatywnie wpływać na wzajemne relacje, trzeba przyrzeć się rozwiązaniom prawnym i administracyjnym, formalnie organizującym przestrzeń społeczną.

Warto zwrócić uwagę na proces legalizacji pobytu na terenie RP przez obywateli Ukrainy. Wojna wprowadziła do katalogu rozwiązań pojęcie „otwartości granic” również w całej Unii Europejskiej. Na podstawie tych propozycji Polska procedowała Ustawę z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Z jej głównych założeń wynika, że każdy, kto przybył do Polski po 22 lutego 2022 roku, ma prawo do legalnego pobytu, opieki medycznej, prawo do pracy oraz nauki do 30 września 2025 roku. To rewolucyjne rozwiązanie przyniosło możliwość podjęcia studiów w uniwersytetach państwowych na tych samych zasadach co Polacy, w systemie dziennym, bezpłatnie. Dodatkowym wsparciem jest czynnik finansowy, gwarantujący możliwość pobierania pomocy socjalnej w wysokości od 30% do 50% wartości najniższej krajowej pensji wypłacanej w 2023 roku. Ułatwienia prawne i finansowe wobec obywateli Ukrainy po dwóch latach zaczęły przynosić również napięcia, zwłaszcza w obliczu narastających opinii negatywnych rodzących się w obu społeczeństwach. Zarówno Ukraińcy, jak i Polacy odczuwają zwiększającą się presję ekonomiczną (*Ukraińcy dostaną 800 plus na dzieci. Ale jest warunek*, 2024).

MOTYWACJE UZYSKANIA STATUSU PRAWNEGO

Wyjazd w celu podjęcia nauki jest jednym z elementów uniknięcia poboru do wojska. Dzisiaj Polska stała się również miejscem, gdzie następuje eksplozja w procesie uzyskania prawa do posiadania Karty Polaka czy długoterminowego pobytu na podstawie pochodzenia.

Z badań przeprowadzonych na grupie pilotażowej osób w wieku 15–35 lat, które w latach 2022–2024 dążyły do uzyskania karty stałego pobytu na podstawie pochodzenia lub Karty Polaka, wynika, że ich motywem nadrzędnym jest chęć posiadania alternatywnej formy zabezpieczenia prawnego i administracyjnego dla siebie i swoich dzieci.

Dążenie do osiągnięcia poczucia bezpieczeństwa w obliczu przedłużającego się konfliktu zbrojnego ma formalnie stworzyć poczucie stabilizacji. Wiąże się to z prymordialistycznym rozumieniem tożsamości narodowej, która jest kolejną kluczową kategorią rozwoju obu społeczeństw. Współcześnie w Polsce i Ukrainie w aktach urodzenia czy dowodach osobistych nie pojawia się kategoria pojęciowa „narodowość”. Zabieg ten był stosowany do 1953 roku, gdy osoby urodzone na terytorium ZSRR mogły teoretycznie wybrać jedną z narodowości, z którą się utożsamiają, a następnie wpisać ją do aktu urodzenia. Jeśli rodzice mieli różne narodowości, to osoba uzyskująca pierwszy paszport lub dowód osobisty mogła wybrać jedną z tych dwóch – decyzja była nieodwołalna, ważna przez całe życie. Za sprawą tak zastosowanego rozwiązania prawnego mamy wielu obywateli Ukrainy pochodzenia polskiego w drugim i trzecim pokoleniu. Co więc dzisiaj określa poczucie tożsamości narodowej?

BADANIA NAD TOŻSAMOŚCIĄ MŁODYCH UKRAIŃCÓW

Z badań przeprowadzonych na grupie studentów UKEN w roku akademickim 2023/2024 wynika, że zarówno osoby posiadające polskie, jak i ukraińskie obywatelstwo swoją tożsamość identyfikują z krajem, w którym się urodzili i wychowali. Poczucie przynależności również łączą z językiem, jakim posługują się w domu rodzinnym. Dostrzegają wiele podobieństw, które między nimi występują, np. chęć osiągnięcia podobnych celów zawodowych, niemniej jednak tym, co stanowi element różnicujący, jest identyfikacja z szerszą grupą społeczną. W przypadku młodzieży z Ukrainy na pytanie „Czy zamierzasz zostać w Polsce?”, odpowiedzi pozytywnej udzieliło 70% ankietowanych, ale już w odpowiedzi na pytanie o to, czy czują się Polakami, jeśli posiadają Kartę Polaka, przeważająca

większość określała się jako Ukraińcy z polskimi przodkami. Na pytanie: „Kim się czujesz, jakiej jesteś narodowości?”, respondenci najpierw wskazywali na pochodzenie ukraińskie, a następnie na polskie jako element tożsamości prawnej, nie emocjonalnej. Dzisiaj trudno jednoznacznie określić, jaki poziom identyfikacji państwowej posiadają młodzi Ukraińcy, którzy zamieszkali w Polsce – trudności wynikają z braku ogólnokrajowych badań.

Z częściowych danych, jakie posiadamy, należy wnioskować, że rodzi się grupa, dla której przynależność państwowa i kulturowa jest ściśle związana z Ukrainą. To sprawia, że Polska przestaje być państwem homogenicznym, a pojęcie *Gente Ruthenus, natione Polonus* – „pochodzeniem Rusin, narodowością Polak” nabiera nowego znaczenia. Zwłaszcza że w 2023 roku urzędy wojewódzkie zanotowały skokowy wzrost wniosków o uznanie i przyznanie prawa do posiadania polskiego paszportu. Z dostępnych danych wynika, że w 2022 roku nowymi obywatelami państwa zostały 9833 osoby, z czego 1401 miało pochodzenie ukraińskie. (Badania własne autora prowadzone na podstawie danych uzyskanych od grupy osób dążących do uzyskania stałego pobytu oraz pośród studentów miasta Krakowa, w tym UKEN. Na pytanie: „Czy chcecie poznawać historię, kulturę własnego narodu i państwa?”, odpowiedź: „Tak” stanowiła przeważającą większość u respondentów z Polski i Ukrainy).

WNIOSKI

Analiza ewolucji tożsamości młodych Ukraińców w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej wskazuje na kilka kluczowych wniosków.

Po pierwsze, wojna przyspieszyła procesy konsolidacji ukraińskiej tożsamości narodowej, odrzucającej zarówno rosyjską, jak i polską narrację historyczną na rzecz własnej, niezależnej wizji narodowej.

Po drugie, młodzi Ukraińcy migrujący do Polski zachowują silne przywiązanie do ukraińskiej tożsamości kulturowej i narodowej, traktując polskie obywatelstwo lub status prawny jako instrument bezpieczeństwa, a nie identyfikacji emocjonalnej.

Po trzecie, system edukacyjny i prawny Polski stwarza warunki dla integracji młodych Ukraińców, jednak proces ten nie prowadzi automatycznie do asymilacji kulturowej.

Polska przestaje być państwem homogenicznym, a pojęcie *Gente Ruthenus, nazione Polonus* – „pochodzeniem Rusin, narodowością Polak” nabiera nowego znaczenia.

W obliczu narastającej polaryzacji społecznej i braku stabilnego modelu państwa odpowiadającego na wyzwania migracyjne można przypuszczać, że wraz z trwającym konfliktem zbrojnym w Ukrainie będą otwierały się kolejne obszary sporu polsko-ukraińskiego (Staniszewski, 2023). Analizując wydarzenia współczesnej historii Polski i Ukrainy, trudno nie zauważyć, że ponownie stajemy w obliczu pytania, jaki wywieramy na siebie wpływ. Czy będziemy się ponownie zmagać ze wzrostem narodowych, kulturowych czy politycznych tendencji społeczności ukraińskiej mieszkającej w Polsce? Warto podkreślić, że zarówno Polska, jak i Ukraina nie przestaną mieć odmiennych interesów politycznych, ekonomicznych i społecznych, a ich nośnikiem, nawet mimowolnie, zawsze pozostanie społeczeństwo migrujące między dwoma krajami.

Elementem różnicującym obie grupy będzie nadal czynnik stanowiący o tożsamości. Moment, w którym oba narody określą grę wspólnych bohaterów, może ten impas przełamać. Dzisiaj młodzież jest grupą, która dzięki wspólnej edukacji może wprowadzić nową jakość do naszych wzajemnych relacji. Nauka o spuściźnie narodowej, widzianej w szerokim aspekcie relacji międzynarodowych, stanowi dla społeczności polskiej i ukraińskiej wyzwanie XXI wieku.

BIBLIOGRAFIA

- Bazhenowa, H. (2023, 12 października). *Demograficzne wyzwania Ukrainy*. Instytut Europy Środkowej. Komentarze IES, 973. <https://ies.lublin.pl/komentarze/demograficzne-wyzwania-ukrainy/> (dostęp: 12.10.2023).
- Bednarek, M., & Chalimonik, H. (2023, 9 maja). *Dlaczego mężczyźni uciekają z Ukrainy przed wojną? „Nie chciałem być mięsem”*. Gazeta Wyborcza. <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,29738051,dlaczego-ukrainscy-mezczyzni-uciekaja-przed-wojna-nie-chcialem.html> (dostęp: 09.05.2023).
- Co dalej z ukraińskimi studentami w Polsce? Minister nauki zapowiada szereg rozmów. (2024, 26 kwietnia). Onet Kobieta. <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/ukrainscy-studenci-w-polsce-minister-nauki-zapowiada-powazne-zmiany/tmllt3h> (dostęp: 26.04.2024).

- Dekomunizacja Ukrainy*. (b.d.). https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/234624.html (dostęp: 26.04.2024).
- Derusyfikacja i dekomunizacja*. (b.d.). Transparency International Ukraine. <https://ti-ukraine.org/research/derusyfikatsiya-ta-dekomunizatsiya-nazv-yak-zminyuyutsya-ukrayinski-mista/> (dostęp: 12.12.2023).
- Długosz, P., & Izdebska-Długosz, D. (2024). *Uchodźczynie wojenne z Ukrainy. Dwa lata od inwazji*. Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Duży wzrost studentów z Ukrainy*. (b.d.). Ośrodek Przetwarzania Informacji. <https://opi.org.pl/duzy-wzrost-liczby-studentow-z-ukrainy-nowy-raport-opi-cudzoziemcy-na-uczelniach-w-polsce/> (dostęp: 12.12.2023).
- Hud, B. (2020). *Na naszej nie swojej ziemi* (cyt. za I. Franko). Lwów: Wydawnictwo Instytutu Ukrainoznawstwa, Narodowa Akademia Nauk.
- Jędrysik, M. (2022, 10 kwietnia). *Dzień dobry, my z Ukrainy. Tożsamość ukraińska to kluczowa kwestia tej wojny*. OkoPress. <https://oko.press/jak-ukrainska-tozsamosc-pozwala-bronic-sie-przed-rosja> (dostęp: 10.04.2022).
- Kamionka, M. (2023). Młode pokolenie Ukrainy jako katalizator zmian społeczno-politycznych w latach 1990–2022. *Youth in Central and Eastern Europe*, 10(15), 48–55.
- Kłoczowski, J. (2008). Dziedzictwo Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów. *Ethos*, 21(1), 29–37.
- Patriotyzm w rozumieniu współczesnej młodzieży Ukrainy*. (b.d.). http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/32.pdf (dostęp: 12.12.2022).
- Plokhyy, S. (2024). *Rosja i Ukraina. Największe starcie XXI wieku*. Kraków: Znak Horyzont.
- Skrukwa, G. (2019). Nacja czy naród, ukraińska czy Ukrainy: W stronę rozstrzygnięcia? *Czas Kultury*, 2(201), 98–105.
- Staniszewski, R. (2023). *Společna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez polskie państwo*. Warszawa: Katedra Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego, Uniwersytet Warszawski. <https://spolecznapercepcjamigrantow.wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/147/2023/05/Raport-2023-dr-Robert-Staniszewski-Broszura.pptx.pdf> (dostęp: 11.04.2023).
- Stodolak, S. (2023, 11 kwietnia). *Miliony, które nie wrócą. Ukrainę czeka kryzys demograficzny?* Warszawa: Warsaw Enterprise Institute. <https://wei.org.pl/2023/aktualnosci/ssstodolak/miliony-ktore-nie-wroca-ukraine-czeka-kryzys-demograficzny/> (dostęp: 11.04.2023).
- Szeptycki, A. (2010, 4 kwietnia). *Sprzeczne projekty dla Ukrainy*. Rzeczpospolita. <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoeczne/art14965661-szeptycki-sprzeczne-projekty-dla-ukrainy> (dostęp: 04.04.2024).

Ukraińcy dostaną 800 plus na dzieci. Ale jest warunek (2024, 12 kwietnia).

Portal Samorządowy. <https://www.portalsamorzadowy.pl/edukacja/ukraincy-dostana-800-plus-na-dzieci-ale-jest-warunek,537011.html> (dostęp: 12.04.2024).

Ukraińska młodzież dzisiaj (b.d.). <https://mriemotadiemorazom.org/research> (dostęp: 12.12.2024).

Większość zagranicznych studentów w Polsce pochodzi z Ukrainy (2021, 15 marca). Bankier. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Studenci-z-Ukrainy-stanowia-najwiekszy-odsetek-na-uczelniach-w-Polsce-8074092.html> (dostęp: 12.12.2024).

Copyright and License



This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>